

OBSAH

Baptista Sicilský v osobě autorově ke čtenáři	7
Biturižský Godofredus Torinský Filibertovi Baboovi a Janu Alemanovi mladšímu	9
Odporučení autora Angelem Polizianem Lorenzovi Medici	11
Leone Battista Alberti O stavitelství	13
Autorova předmluva, která obsahuje nezbytnost a užitečnost stavitelství, důvody, proč bylo dílo předseřazeno, a jeho pořad	15

KNIHA PRVNÍ: O OBRYSECH

1. Důležitost a smysl obrysů a co obrisy jsou	21
2: Prvopočátky sídlišť či budov. Šest částí stavitelství: kraj, zastavovaný pozemek, členění, stěna, kryt, otvor. Tři věci, přispívající každé z těchto částí: zdraví, pev- nost, příjemnost	22
3. O kraji a podnebí neboli ovzduší, o slunci a větrech, které vzduch vyměňují	23
4. Který kraj je nejlepší a nejpříhodnější podle bezprostředních, očividných a zcela jasných náznaků	25
5. Méně nápadnější náznaky pro zvolení kraje, vyzkoušené dlouhým pozorováním a porovnáváním s místy jinými podle hojnosti plodin, velkého počtu starých lidí, sličnosti mladých, porodů bez zrůd, podle neporušenosti údů a malého množství hromobití, blesků, záplav a zemětřesení	28
6. O některých skrytějších výhodách a nevýhodách nebo o bohatství kraje, kterými jsou místa od přírody nebo náhodou nadána, ke kterýmžto věcem má rozumný a správně uvažující člověk přihlížeti	30
7. O zastavovaném pozemku a o druzích jeho linií	31
8. Druhy, tvary a podoby zastavovaných pozemků a které z nich jsou užitečnější a stálejší	32
9. O členění stavby a o správném poměru jejích členů čili článků vůči celku a mezi sebou, o umírněnosti a o použité rozmanitosti	35
10. O tvarech, délce, tloušťce, rozměru a způsobech stěn a sloupů a o věcech s tím souvisících	37

11. Které kryty jsou užitečné, jak samým obyvatelům budov, tak i jiným částem budov a jejich různé tvary a druhy 38
12. O okenních, dveřních a jiných otvorech, které nepronikají celou tloušťkou stěny, jaké otvory jsou, kolik jich je a jak veliké 40
13. O schodištích a jejich druzích, o lichému počtu jejich stupňů, o velikosti vložených odpočívadel. O kouřovodech a otvorech pro vodu, o jícních ohništích, poloze a otevření studní a stok 43

KNIHA DRUHÁ: O STAVEBNÍM MATERIÁLU

1. Jest třeba často a mnoho v duchu a v mysli přemítati a pomocí destiček, výkresů nebo čeho jiného si v modelech předem zformovati v příslušných rozměrovostech celé stavební dílo a jeho jednotlivé části neškodným přidáváním nebo ubíráním a předvésti si, čím, jakou a jak velikou má býti budoucí stavba, aby člověk po dokončení práce nemusel litovati toho, co udělal, a aby si nemusel říkati: Tohle bych byl nechtěl! To bych to raději byl chtěl tak! 47
2. Nic nad síly nebo proti přírodě, nýbrž s ohledem na to, kdo jsi ty, co a na jakém místě hodláš podnikati 49
3. Zejména radou a příkladem lidí zkušených je ti dáno, odkud bráti všechny přípravy nezbytné k provedení díla 50
4. Jaký materiál se musí pro stavbu připravit, jací řemeslníci, jaké jsou prvopočátky sídliště či obydlí. Názory dávných našich předchůdců o porážení stromů 52
5. Jak se stavební dřevo po skácení opatruje. Kde se lépe uchovává a vhodněji uskladňuje, aby vydrželo déle 54
6. Které stromy jsou pro stavby nejlepší a k čemu, na kterých místech jsou trvanlivější, pevnější a vydrží nejdéle 55
7. Znova o stromech všeobecně co do druhů 58
8. O stavebním kamenu, kdy se má dobývati a vezdívati do stavby, který kámen je snáze zpracovatelný, únosnější, lepší a déle vydrží 59
9. Některé věci o kamenech, které jsou hodny zmínky a které připomínají staří 61
10. O cihlách: z čeho, kdy a jak se mají dělati a o jejich prospěšnosti 62
11. Různé druhy a přirozené vlastnosti vápna a sádry, v čem se shodují a v čem se odlišují a některé věci kolem toho, které nejsou nehodné zaznamenání 65
12. Tři různé druhy písku a stavební materiál na rozličných místech 67
13. Zda je prospěšné dodržovati určitou dobu při pokračování ke stavbě, za jakých modliteb a věštných znamení jakož i pobožnosti má se se stavbou začínati 69

KNIHA TŘETÍ: O STAVEBNÍCH PRACÍCH

1. Způsob stavební práce. Kolik a jaké jsou části zdiva a čeho vyžadují. Základy nejsou částí zdiva. Jest nutno předem zrale vytyčiti, kde mají býti základy položeny 73
2. Základy se musejí vyznačiti liniemi. U základů se spáchají těžší chyby než v čemkoliv ostatním, jestliže je nepoložíš v půdě co nejpevnější 74
3. Jsou různé druhy míst, na žádná však nelze se ihned spolehnouti, nýbrž musejí se předem vykopati cisterny a studny. Na místech bažinatých se musejí nazarážeti

obrácené opálené kúly a piloty až po sám hořejšek, ne však příliš těžkými palicemi, nýbrž častými údery	76
4. Kratičké shrnutí věcí, týkajících se přirozené povahy, tvaru a vlastností kamenů a o vaznosti a spojovacích účincích vápna a malty	78
5. Několik pouček o vyhnání základů až po úroveň zastavovaného pozemku podle památek a vzorů starých stavitelů	79
6. V silnějších zdích je ponechati odspodu až nahoru průduchy čili větrací šachty. Jaký je rozdíl mezi základy a stěnou. Hlavní části stěny. Druhy zdiva. Materiál a forma podlože	81
7. O spojování a svazování kamenů. Které kameny jsou pevnější a které slabší následkem svého vzniku a původu a o rozích a kostře stěn	83
8. O částech doplňkových, obkladech, zdivu výplňovém a o jejich druzích	84
9. O spojích kamenů, o jejich svázání, římsových věncích a jejich podepření. Jak se celé množství kamenů spojuje v pevnou stěnu	86
10. O správném způsobu vyzdívání stěny, z jakého kamene se provádí a jak se utvrzuje vápnem	88
11. O vnějších vrstvách stěny a jejím obložení čili omítkách. O pradávnm zákonu stavitelů, který je zachovávat jako orakulum. O několika věcech, přidaných snad k odvrácení blesků	90
12. O krytbách, nosných trámech a stropnicích, jejichž kostry nesmějí býti nikdy odloučeny od koster druhých, ať jsou dřevěné nebo kamenné	92
13. O krytbách s liniemi zakřivenými, o obloucích, jejich rozdílech a jejich výstavbě	95
14. Druhy kleneb, jaké jsou, jaké mají vlastnosti, kolik jich jest a jakým způsobem se jich správněji a účelněji používá	97
15. O krytbě střech a o její užitečnosti, o druzích, tvaru a materiálu krytiny, o deštových střechních korytkách a o okapech	100
16. O podlahách podle velmi pečlivého shrnutí Pliniova, Vitruviova a starých odborníků. Poznámka o ročním období pro započetí a ukončení různých staveb a o způsobu a tvárnosti místa i ovzduší	102

KNIHA ČTVRTÁ: O STAVEBNÍCH DÍLECH PRO VŠECHNY

1. Stavby byly vytvořeny kvůli lidem, ať byly určeny pro nezbytnosti života, jeho potřeby a pro pohodlí či pro potěšení za různých dob. Rozdílná rozdělení lidské společnosti, následkem čehož byla vynalezena i různost staveb a od čehož jest konečně vycházeti	107
2. Krajina města, jeho umístění, vzhled, poloha, místo, příjemnosti a obtíže. Zda jsou pro ně lepší hory nebo rovina či pobřeží. Obšírnější výklad podle záruky mínění a příkladů jak filosofů a starých stavitelů, tak i mých vlastních	110
3. Obvod, prostranství a velikost města, tvar měst a hradeb. Obřadné zakládání či vytyčování měst a způsob toho	114
4. O hradbách, baštách, věžích a branách	117
5. O velikosti, formě a způsobu cest jak vojenských, tak i městských a stejně i cest k účelům jiným	119
6. O dřevěných i kamenných mostech, o jejich pilířích, zaklenutích, obloucích, ro-	

zích, nábrežních pilířích, klínech a vazácích oblouků, o mostovce a o sklonu hořejšího tělesa cesty	120
7. O stokách, jejich používání a družích, o řekách a vodních průplavech, sloužících plavidlům	126
8. O přístavech, kde a jak se mají lépe budovati, o prostranstvích a veřejných místech, která jest v městě rozdělití a ponechati	127

KNIHA PÁTÁ: O STAVBÁCH PRO JEDNOTLIVCE

1. Po předeslání epilogu počíná od osob váženějších a uvádí celou řadu věcí o královském a samovládcovském opevnění či sídlišti a o jejich rozdílech a částech	131
2. O portiku, vestibulu, atriu, dvoraně, schodištích, chodbách, otvorech, příchodech s jedním či několika úkryty a tajnými úniky, o rozdílech mezi domy vládařskými a soukromými a o připojených osobních obytných místnostech vladaře a jeho manželky	133
3. O náležitostech portiku, atrie či basiliky, letních nebo zimních jídelen, hlásek i strážných věží, dále o nezbytném a nutném rozdíle při výstavbě paláců královských a hradů tyranů	135
4. Kde se dá hrad nejvýhodněji postaviti, jeho řešení, ať bude položen (jako hrad na kopci nebo) jako hrad mořský či v rovině. Dále o jeho palisádách, hradebních příkopech, mostech a věžích	136
5. Stanoviště hlídek v hradu, volné plošiny, trámy, střechy, voda, vojáci, zbraně, obilí, kýty, ocet, dříví, cisterna, zásobárny, příchody, štolý, stoky, tajné vstupy a ostatní požadavky sídla pro vládnoucího jedince	138
6. Jaké a kde mají býti budovy, v nichž se povede správa státu. Zda mají býti radnice, basilika, praetorium, tábor, chrámy, svatyně a kapličky od sebe odděleny	139
7. Kněžské kláštery jsou věnovány zbožnosti a představují jakési tábory, určené pro filosofii, ctnost a milosrdenství. Druhy klášterů, totiž mužské a ženské, buď v městě či na venku. Divadla, cirky a prostranství pro shromáždění	140
8. O palestrách, budovách pro disputace, veřejných posuchárnách a školách, místnostech pro slabé a hospicích a o útulcích pro nemocné jak muže, tak i ženy	142
9. Zopakováním toho, co bylo nutno říci již dříve ať o věcech posvátných nebo světských, se otevírá řada výkladů: o senátu, t. j. o senátní a soudní radnici, o chrámu, praetoriu a tomu podobnému	143
10. O zakládání vojenských táborů pozemních a o jejich trojím druhu: o táboru dočasném, stálém a pomocném, a to spíše podle mínění jiných	144
11. Zdravější místo pro pozemní tábory, velikost tábora, jeho tvar, příkopy, val, násep, předprsně, rohatiny, věže, brány, obléhání, obehnání valem, odrážení, ohrazení. Spíše na základě vlastního názoru	146
12. Námořní tábory, loďstvo, přístavy, lodě, části a tvary lodí a opevnění přístavů	149
13. O nájemci státních důchodů a nájemci desátků, o kvestorovi, o zásobovacích úřadech, kterým podléhají sýpky, pokladnice, zbrojnice, tržišťe, loděnice a konfrny. Také o třech družích zalářů a o jejich výstavbě, místě a tvarech	151
14. O domech soukromých a o nejhlavnějších předpisech ohledně vilových dvorců, o jejich místě a položení	153

15. Dvojí přístřeší ve vilových dvorcích: pro lidi svobodné a pro nevolníky, připsané k půdě. Mrtvý i živý inventář venkovanů, místa pro jejich odpočinek a jejich obytné místnosti, stáje a ohrady pro dobytek 154
16. Péče hospodářského správce o zvířectvo: o králiky, slepice, holuby a menší ptactvo, jakož i o sklizeň úrody a plodů, o jejich uchovávání a o úpravě obilního humna 155
17. Budova vilového dvorce pro panstvo a svobodné, její výstavba, jednotlivé části, kde, kolik, jaké; jakých vlastností a jak veliké mají býti místnosti pro lidi i pro soumary a plodiny jakož i místnosti obyvatel a pro odpočinek 157
18. Rozdíl mezi vilovými dvorci boháčů a mezi příbytky měšťkými. Stavby nemajetnějších se mají, pokud to možnosti připouštějí, přibližovati stavbám lidí bohatších. Jest ovšem stavěti spíše s ohledem na letní používání stavby než na její používání zimní 163

KNIHA ŠESTÁ: O VÝZDOBĚ

1. Epilog. Obtíže a ráz předsevzatého díla. Posudek o Vitruviu a starých spisovatelích z oboru stavitelského. Kolik úsilí, práce a péče bylo vynaloženo při psaní tohoto díla 167
2. Jest promluvíti o důstojnosti, půvabnosti, příjemnosti, kráse a výzdobě staveb, čím jsou a v čem se od sebe liší určitým uměleckým rázem stavebním a konečně o otci tohoto umění 168
3. Mládí stavitelství bylo stráveno u Asiatů, bujný vzrůst u Řeků, výkvět u Italů, zralý věk v péči a správě králů. Jeho pravidla, některá všeobecná, některá však speciální 170
4. Krása a výzdoba ve všech věcech je dána nadáním, prací rukou a přírodou, a ačkoliv rukou nebo lidským nadáním může sotva býti upravena sama krajina, přece mnoho jiného i podivuhodného a těžko uvěřitelného může býti lidským přičiněním zlepšeno a upraveno 172
5. Kratičké opakování o členění a o tom, jak se má stěna, krytba a ostatek vyzdobovati materiálem, jeho sestavením, uspořádáním a způsobem provedení 175
6. Jak se snáze zvedají kameny největší váhy a tíže, nejprve podle přírodovědeckých a filosofických názorů jiných lidí 176
7. O kladkách, pákách, válečcích, kolech a jejich součástkách, o jejich velikosti, tvaru a přímých vzorech 178
8. O šroubu a jeho závitech, o vlečení břemen provazem, jejich posunování pákou a vození na kolech. O použití jednoho z těchto způsobů odděleně nebo po případě několika z nich společně, při čemž má k nim býti přikročeno na základě znalostí, zkušenosti a příkladů sice pomalu, avšak dochvilně a v pravý čas 182
9. Při omítání stěn nejméně tři náhozy pískové. Jejich funkce a materiál. Druhy nahazovaných a přikládávaných omítek a obkladů. O přípravě vápna. Nový objev při omítkových malbách 185
10. Obkládání práce připojované. Pečlivé provádění jemnějšího vytesávání, ohlazování a obkládání mramoru na stěnách. O ne nelibivém způsobu napouštění malty různými barvami 187

11. O krytbách s rovnými trámovými stropy, zaklenutími a povrchovými podlahovými vrstvami pod širým nebem. O tom, jak se dělají krycí desky at z cedru, mědi, olova nebo i skleněné a co je praktičtější 189
12. O výzdobě otvorů a o jejich obtížích, falešných otvorech, o kostře zdíva a o postavení způsobem práce falešné, vystupující a volné 190
13. Základ výzdoby je ve sloupech. Jejich linie, osa, profilová čára, kruhy, průměry, místa přečnčků, zúžení, břicho, stužka, prstenc, osa, části průměru a částečky částí 195

KNIHA SEDMÁ: O VÝZDOBĚ STAVEB POSVÁTNYCH

1. Po návratu k architektonickým rozvrhům hradeb, chrámů a basiliky ukazuje na příkladech a předvedení daných pravidel posvátnost posvěceného stavebního prostoru kultovních staveb a vznešenost i krásu města 201
2. O prvních stavbách hradeb a chrámů u starých 204
3. S jakými vlohami, péčí, pílí a svědomitostí je třeba chrám stavěti a vyzdobovati. Kde a jaké chrámy kterým bohům 205
4. O částech, tvaru a podobě chrámu at okrouhlého nebo čtyřúhelného nebo mnohoúhelného 207
5. Chrámové portiky, příchody, stupně a otvory i mezisloupí portiku 210
6. Části sloupů a sloupového portiku: Hlavice a druhy hlavíc 212
7. Ne neužitečné zopakování o obrysech sloupů a jejich částí. O patce, podvalku, výkružcích, prstencích, plinthu. O součástkách obrysů, pásku, schodku, provazci, provázku, žlábků, hrdélku a vlnce 213
8. O hlavici a o jejich druzích podle řádu dorského, ionského jakož i korintského 218
9. O architrávu hlavíc, nosnicích, stropnicích, pásech, modulech, lištách, okapech, prouzcích a ostatním podobném, co má vztah k sloupoví 222
10. O chrámové podlaze, vnitřních prostorách, místě pro oltář, stěnách a ozdobách stěn 229
11. Kryty chrámů, že tyto kryty mají býti klenuté, aby nebyly tolik vystaveny požáru jako mnohé, a rovněž i o význačnosti a konstrukci štítů 232
12. Chrámové otvory, okna, dveře, dveřní křídla s jejich součástkami, rozměry a výzdobami 233
13. Zda má býti obětní oltář jeden nebo několik, o společném stolování, o vzájemném spojení nejlepších, o chrámových a obětních světlech, kandelábrech, jasném osvětlení, měsídlech a o několika ostatních věcech, kterými se znamenitě chrámy vyzdobují 238
14. Počátky basiliky, portiky, konstrukce a v čem se basilika liší od chrámu 240
15. O sloupových opatřených architrávy a oblouky, jaké jsou sloupky a římsy basilik, a různém jejich položení, jakož i o výšce, šířce a mřížování oken, o krytbě, o dveřích a o jejich tvarech 243
16. O veřejných historických památnících. Několik zábavnějších věcí, zařazených sem s předběhnutím následující knihy pro duševní pohovnění 246
17. Mají-li se stavěti sochy ve chrámech, které sochy, jaké, kde a kolik 249

KNIHA OSMÁ: O VÝZDOBĚ VEŘEJNÝCH STAVEB SVĚTSKÝCH

1. O úpravě cest veřejných, ať vojenských nebo městských. Kde se má pohřbívat nebo kde se má mrtvola spalovati 253
2. O hrobkách a o mnohých různých způsobech a druzích pohřbívání 255
3. O kapličkách, pyramidách, sloupech, oltářích, mausoleu a ostatních věcech tohoto druhu 257
4. O náhrobních nápisech, znacích a skulpturách 264
5. Věže a jejich výzdoby: konstrukce, kapličky, kolínka, stěny, sloupy, schody, ohně a signalisační znamení 266
6. Hlavní ulice města. Jak se vyzdobují brány, přístavy, mosty, oblouky, křižovatky a forum 271
7. O výzdobě míst pro produkce, výzdobě divadel a cirků a jak je velká jejich prospěšnost 278
8. O výzdobách amfiteatru, cirku, procházkových kolonád, míst oddechu a portiku pro spory před nižšími soudci 286
9. O výzdobě komitití, senátu a kurií a o tom, že města jsou vyzdobována také háji, plovárnami, knihami, knihovnami, školami, stájemi, stanovištní lodí a matematickými přístroji 290
10. O thermách, o jejich prospěšnosti a výzdobě 294

KNIHA DEVÁTÁ: O VÝZDOBĚ BUDOV SOUKROMÝCH

1. O tom, že u staveb je zachovávatí umírněnost a šetrnost, ať jde o stavby veřejné nebo soukromé, královské, senátorské nebo praetorské 301
2. Různá výzdoba domů městských i neměstských. U domů v blízkosti města dojde ocenění výzdoba venkovská i městská 304
3. O tom, že části a články staveb se od sebe liší jak svou povahou, tak i vzhledem a že je třeba vykrašlovati je obrysy a výzdobami různého způsobu 306
4. Jakými malbami, rostlinami a sochami se vyzdobují soukromé domy, jejich podlahy, portiky, prostory a zahrady 308
5. Tvar, důstojnost a půvabný zjev staveb se musí hledati jako u živých tvorů v jejich člancích, odkud vyrůstá moment souladnosti jako je tomu v přírodě z čísel sudých i lichých a z vymezení hudebních zvuků a tónů 310
6. Vzájemný vztah čísel při rozměřování zastavovaného prostoru a způsob jeho vytčování, pokud harmoniím a tělesům vrozen není 314
7. O způsobu a rozměrech umísťovaných sloupů, o lokalisaci a o rozměrové souvztažnosti 318
8. Několik nejdůležitějších kratičkových poznámek, které jsou jakýmsi zákony pro veškerý rozsah staveb i jejich výzdoby 319
(9. V čem spočívá úkol zkušeného stavitele. O tom, čeho je třeba pro krásu výzdoby) 322
9. (10.) Co musí architekt uvážiti, co má pro něho význam, co je pro něho nezbytné a co se na něho vztahuje 323
(11. O tom, komu a jak je stavitel povinen předkládati své vědomosti a práci) . . 326

KNIHA DESÁTÁ A POSLEDNÍ: O OPRAVĚ STAVEBNÍCH DĚL

1. O vadách staveb. Odkud pocházejí. Které vady mohou býti stavitelem opraveny a které nikoliv. Co činí podnebí obtížným	331
2. Věci nutné pro životní potřebu, v první řadě voda, které naši předkové vždy přikládali velikou důležitost. Různé druhy vod	334
3. Čtyři věci, které se ohledně vod musejí uvážiti. Odkud voda vzniká a vyráží a kudy stéká	336
4. Náznaky pro nalezení skryté vody. Dvojitý výkop studny	337
(5. O kopání a postavení studny i štol)	340
5. (6.) O způsobech používání vody. Které vody jsou zdravější, které nejlepší nebo naopak	341
6. (7.) O vodním vedení a o nejlepším a nejhodnějším způsobu jeho používání	345
7. (8.) Dvojitá cisterna: jedna k pití, druhá pro účely ostatní	350
8. (9.) O jídle a o obleku. Co se má opatřovati zemědělstvím. Způsob vytvoření pole a pomoci méně úrodnému kraji	352
(10. O cestách, vodních cestách a přehradách)	353
9. (11.) O průplavech, aby v nich nechyběla zásoba vody a aby nebylo překážek při jejich používání	355
10. (12.) O hrázích a zpevňovacích pracích na mořském pobřeží, o zajišťování přístavů a rovněž i o zahrazování řeky	357
(13. O opravě některých věcí a o různých prostředcích vůbec)	361
11. (14.) Několik drobností, které jsou ku prospěchu při používání ohně	363
12. (15.) Jak se vyhubí a odvrátí hadi, komáři, štěnice, mouchy, myši, blechy, moli a podobní obtížní a škodliví živočichové	363
13. (16.) O obkládání stěn v místnostech látkami a o tom, jak zařídit, aby místnosti byly teplé, jakož i jak napravovati a odstraňovati vady stěn	365
14. (17.) O tom, co nemůže býti předvídáno, avšak co se dá opravit, když k poškození došlo, na př. trhliny, sloupy, kostry menších budov a nahnuté stěny a podlahy	367
Život Leona Baptisty Albertiho	371
Poznámka překladatelova a literatura překladu	380
Doslov	381
Poznámky	391
Míry a váhy	408
Soupis literatury	409
Obrazová část	413
Seznam vyobrazení	415
Rejstřík jmenný	418
Rejstřík věcný	428